

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНОЇ БУДОВИ БРЕХЛИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК: 159.9.072.3

Васюк Катерина Миколаївна

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6734-4612>

Анотація. Статтю присвячено проблемі визначення ефективних способів детекції брехні, які використовують для аналізу вербальну складову повідомлення. У теоретичному аналізі були розглянуті основні способи детекції - за допомогою вербальних складових і невербальних. Було визначено, що невербальні складові зустрічають велику критику і не є достатньо надійними засобами детекції, як це позиціонувалася авторами-розробниками цих способів.

Нами було сформульовано припущення, що в процесі виробництва брехливого повідомлення структура його буде змінюватися за рахунок порушення когезії тексту. Ментальний образ під час брехливого повідомлення буде іншим, тому що автору доводиться вигадувати його по ходу розмови, на відміну від правдивого повідомлення, образ якого міститься в пам'яті індивіда. Ці фактори в меншій мірі залежать від емоційного стану людини, як у випадку з невербальними компонентами, тому що спираються на когнітивну складову. Шляхом аналізу різних психолінгвістичних досліджень були виділені найістотніші вербальні ознаки брехні, які були згруповані в чотири класи: мовні помилки - сюди відносяться застереження, повтори слів, корекція слів; особливі мовні конструкції - контекстуальні вставки, безособові конструкції, використання сленгу, опис дій іншого, незвичайні подробиці; зміни загальної будови тексту - порушення логічності, тематичні переходи, уникнення тем; зміна деталізації - збільшення і зменшення кількості деталей, надмірне узагальнення, використання прямої мови, синоніми.

З метою перевірки цієї гіпотези було проведено експеримент, в якому аналізувалися правдиві і брехливі повідомлення одних і тих же випробовуваних. В результаті з'ясувалося, що виділені ознаки можуть застосовуватися в якості діагностичних критеріїв брехні, але з різним рівнем надійності. У брехливих повідомленнях частіше вживають безособові конструкції, коригують слова і змінюють деталізацію, як в сторону зменшення, так і в бік збільшення кількості деталей. Також відбуваються суттєві порушення логічності повідомлення, спостерігаються

© Васюк К. М.

тенденції до зменшення обсягу тексту. За допомогою кореляційного аналізу виділених ознак були виділені два типи брехунів: екстравертований і інтровертірований, які мають відмінності в комунікативних навичках, які впливають на показники логічності та деталізації.

Ключові слова: дискурс, когезія, лінгвістичні засоби, брехня, мовні конструкції.

Постановка проблеми. Соціальний характер буття людини обумовлює незгасаючу цікавість до процесу комунікації, який нерозривно пов'язаний з проблемою верифікації правдивості повідомлення. Від цього залежить довіра до партнера по спілкуванню, тому важливим аспектом постає питання ефективних засобів розпізнання брехні.

Актуальність його демонструє велика кількість досліджень цієї проблеми, в яких описувалась безліч версій про можливі засоби детекції. Тривалий час популярними були невербальні техніки, які поділялись на декілька напрямків:

- ⇒ В першому типі теорій за основу бралися пантомімічні показники, зокрема, жести і пози людини. Цей напрям активно розроблявся А.Пізом, а у вітчизняній психології Т.А. Лабунською. Слід зазначити, що ця ідея набула неабиякої популярності серед практиків, але в той же час мала масу спекуляцій і недостатньо доведені емпірично дані.
- ⇒ В другому напрямку найбільш авторитетним є дослідження П.Екмана і його школи, який в якості основних показників верифікації брехні визначали міміку, точніше, мікровирази обличчя. Сильним

аргументом на користь цього підходу є те, що мікровирази обличчя важко контролювати на відміну від звичайних мімічних рухів, тому цей показник може бути досить інформативними і надійним. Але наряду з цим існує недолік, який не дав цьому способу набути належної популярності у практиків – для цього застосування потрібні технічні засоби відеофіксації розмови. Мікровирази з'являються на обличчі співрозмовника на дуже короткий термін – долі секунди, тому належним чином їх помітити і проаналізувати можливо лише постфактум. На жаль, часто це неможливо через незгоду досліджуваного, тому наукові пошуки не увінчалися належним успіхом. Цей засіб використовується, але в примусових експертизах, де співрозмовник не може добровільно відмовитись від відео зйомки [6].

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз підходів до визначення засобів детекції таких ключових авторів, як: П.Екман, Т.Фрізен, О.Фрай, Е.Спіріца показав, що переважно акцент у засобах детекції ставиться на невербальні засоби вираження, які супроводжують мовлення людини. Але

проведені нами пілотажні дослідження за участю В. Г. Боженко та П. Ю. Румянцевої показали ненадійність подібних засобів при визначенні ознак брехні у безпосередньому спілкуванні. Цей факт ні в якому разі не ставить під сумнів здобутки визнаних вчених, але їх способи детекції мають складну технологію, яка практично дуже проблемна у використанні без спеціальних технічних засобів [1].

Виклад основного матеріалу. Невербальні способи детекції базуються на відображенні певних емоційних станів і в тому їх слабке місце, тому що людина не обов'язково переживає емоції при продукуванні брехні. Якщо людина не відчуває страху розкриття або докорів сумління за свою неправду, то відповідних мімічних і пантомімічних реакцій спостерігатись не буде.

На цьому ж принципі базується і поліграфологічне дослідження, яке реєструє фізіологічні показники емоційних реакцій людини. Тому в психології брехні виникла нагальна необхідність знайти більш надійні засоби детекції, які менше залежать від емоційного стану індивіда. Такими можуть бути саме вербальні засоби. Не слід забувати, що брехня – це перше словесне повідомлення, яке потрібно сформулювати по ходу розмови.

У випадку невідповідності повідомлення ментальному образу істинної ситуації його структура буде інакшою, ніж у випадку відповідності, характерній для правдивого повідомлення. До того ж принцип побудови тексту в

меншій мірі залежить від емоційного стану людини і його змін, на які власне і орієнтовані невербальні засоби.

Головною відмінністю брехливого повідомлення від правдивого є те, що текст треба сформулювати без опори на наочність, тобто ментальний образ події формується безпосередньо в процесі реалізації повідомлення, задіюючи не пам'ять, а уяву, звідси низька його якість, точність і конкретність.

Виключення можуть складати випадки підготовленої брехні, але й тут не буде реальної основи з образів пам'яті, що відображають ті події, до яких можна звернутися і відновити деталі. Логічно припустити, що брехливі повідомлення будуть містити менше подробиць. В деталях, які є вигаданими і не спираються на реально існуючі образи пам'яті, легше заплутатися, що продукує обмовки. Ці аргументи сприяли тому, що останнім часом в практиці детекції брехні все частіше стали відходити від тотального використання невербальні та звертатися до аналізу, власне, самого текстового повідомлення. Це надало популярності психолінгвістичній експертизі тексту.

Серед сучасних дослідників є немало наших однодумців. Так, І. Н. Горелов вважає, що паралінгвістичні компоненти мовлення мають менше можливостей для вираження, ніж лінгвістичні. В своїх дослідженнях Д. І. Рамішвілі обґрунтовує думку, що жести та інші паралінгвістичні компоненти мовлення не можуть виразити абстрактні поняття,

але в той же час виражають більше відтінків переживань. І. Н. Горелов не погоджується з нею в тому аспекті, що невербальними складовими неможливо виразити абстрактні поняття, адже невербальні компоненти, навпаки, роблять мовлення виразнішим, можуть замінити певні фрази (кивки, мімічні вирази, пози). Існують навіть досить радикальні позиції, наприклад, Б. А. Успенський вважає, що мова сама по собі самодостатня і не потребує невербальних засобів для вираження основної думки, але ці засоби підсилюють її виразність [3].

На думку С. Н. Лозової, людина допускає більше мовних помилок, зокрема, пауз і обмовок, у брехливих повідомленнях. Також відповіді на запитання коротші через брак подробиць, оскільки в пам'яті не міститься відповідного ментального образу реальної події. Хоча авторка не оминула увагою і невербальну складову, що підкріплює вірогідність детекції (збільшення кількості усмішок, зменшення жестикуляції, контакту очей).

В лінгвістиці виділяють 2 напрямки досліджень брехні:

- ⇒ Мовні об'єкти, які називають брехню (семантика). Цей напрям розроблявся в працях Н.Д.Арутюнова, Е.І.Морозова [3].
- ⇒ Дослідження граматичних характеристик тексту (Дж. Остін, Т.М. Ніколаєва, С.М.Плотнікова, В.І. Маховський).

Також авторка виділяє 4 типи синтак-

сичної будови брехні:

- ⇒ Спрощені речення – це фрази без подробиць, схематичні, які відображають бажання індивіда спростити повідомлення, щоб потім у ньому не заплутатись;
- ⇒ Речення, ускладнені вставними конструкціями – часто це завірення у власній щирості («буду з вами абсолютно відвертим», «чесно кажучи», «щиро вас завіряю, що це правда» тощо). На нашу думку, вони виконують дві функції: створюють ілюзію правдивості і пролонгують час, необхідний для побудови мовного задуму;
- ⇒ Хезитаційні речення – емоційні вислови, що містять велику кількість вигуків. Вони формуються мимовільно, як правило, у тих, хто має незвичайні мовні навички і не може швидко продукувати вставні мовні конструкції;
- ⇒ Незакінчені речення – це повідомлення, які можуть обриватися і міняти тему по ходу. Це виглядає як синтаксичний ланцюжок з порушеною логікою. Звідси твердження деяких авторів про те, що брехливі повідомлення мають нелогічну структуру.

О.Фрай та низка його однодумців з кола зарубіжних дослідників брехні (Г.Фрізен, Б.де Пауло) наголошували на відносності певних ознак брехні, відносність норм в їх діагностичних параметрах. Тому важливо проводити аналіз у порівнянні цих же критеріїв, але в си-

туації правдивого повідомлення. Цей принцип ми поклали в основу нашого експериментального дослідження [5].

У зарубіжній психології представленість вербальних засобів у комунікації вивчав французький лінгвіст С. Московичи. Одним з найперших цю проблему за торкнув у своїх працях засновник вітчизняної психолінгвістики О. О. Леонтьєв. Він не тільки розробляв методологічні основи психолінгвістики, але й окреслив основні області її прикладного застосування: дитяча психолінгвістика, патопсихолінгвістика (витоки зі школи О. Р. Лурія), застосування аналізу тексту в кримінальному процесі (Н. Луцихіна, Т. Рябова), хоча ця тематика в криміналістиці ще тільки почала розроблятися. Хоча в кримінальній психології ця тематика особливо цікава для процесу проведення допиту, ідентифікацією людини по особливостям мови, але багато цих розробок були засекречені [2].

Окрему проблему складає вивчення установки на правдивість-брехливість висловів, яка відображається в її психолінгвістичних характеристиках. Ця залежність експериментально була доведена в радянській психолінгвістиці В. І. Батовим, який виділяв такі показники неправдивості висловлювання: воно містить менш уживані слова, які пов'язані з особливою мотивацією їх автора. В 70-ті рр. ХХ ст. в зарубіжній психології таким же питанням займався С. М. Вул, який відстежував динаміку зміни мовних характеристик зумисне не-

правдивого тексту і виявив, що неправдиві висловлювання мають спільні характеристики, які, в свою чергу, відрізняють їх від правдивих повідомлень у вербальних показниках. Особливу цікавість представляють часові параметри мовлення, які пов'язані з повторами певних словесних кліше. Так, В. В. Андрієвська довела використання високочастотних слів і словосполучень у неправдивих висловлюваннях; Н. В. Вітт і Б. Ф. Воронін вказували на збільшення числа помилок під час продукування брехні, як і в ситуації дефіциту часу.

Н. Лозова також зазначає, що під час брехні в граматичній структурі речення з'являються повтори і перепитування, вірогідно, з метою виграти час для обдумування більш правдоподібної форми подачі матеріалу [3].

В якості вставних конструкцій можуть з'являтися слова-паразити, збільшується кількість незавершених фраз. Всі ці граматичні особливості є наслідком порушення ментального образу повідомлення.

Щодо контекстуальних вставок, то на першому місці за частотою появи стоять наступні: «чесно кажучи», «просто», «наскільки я знаю». Додатково спостерігаються дистанціювання від теми розмови, про що свідчить вживання не конкретного імені людини, а фраз типу: «та жінка», «цей чоловік».

Ю. В. Кролівець акцентувала увагу на когезіях – взаємозв'язку подій в тексті, бо саме вони порушуються при продукуванні неправдивого повідомлення. Це спричиняє всі

вище описані ознаки [4].

Метою нашого експериментального дослідження є перевірка комплексу ознак брехні в усному повідомленні та визначення найсуттєвіших для її детекції ознак. Ідея дослідження обумовлена суттєвими протиріччями в теоріях різних авторів, що ускладнює практичну процедуру детекції і потребує уточнення.

З мети виокремлюються наступні *завдання дослідження*:

на основі теоретичного аналізу теоретичних та практичних досліджень способів детекції брехні виокремити основні психолінгвістичні ознаки брехні;

на основі виділених ознак здійснити експериментальне дослідження брехні шляхом порівняння брехливих і правдивих повідомлень у одних і тих же досліджуваних;

здійснити статистичний аналіз частоти появи лінгвістичних ознак в правдивих і брехливих повідомленнях;

створити «профіль» параметрів детекції, які ґрунтуються на лінгвістичних характеристиках мовлення.

Об'єктом дослідження є психолінгвістичні ознаки брехні.

Предметом – психолінгвістичні особистості граматичної будови брехливого повідомлення.

Гіпотезу дослідження складало припущення про те, що в брехливих повідомленнях порушується когезія, що провокує зміни граматичної будови усного повідомлення, специ-

фічні тільки для брехливого повідомлення.

В якості досліджуваних були задіяні студенти Донецького національного університету імені Василя Стуса у віці 18-27 років у кількості 48 осіб. Кожному досліджуваному пропонувалось зробити 2 брехливих і 2 правдивих повідомлення тривалістю 1,5-2 хвилини як відповіді на відкриті питання, які вони заздалегідь не знали. Основний метод – лабораторний експеримент, спостереження та аналіз продуктів діяльності.

Перелік діагностичних ознак був складений нами еkleктично, на основі вище означених теорій. Оскільки вибірки були зв'язаними, то для аналізу змін частоти появи ознак ми використовували G-критерій знаків.

В якості *діагностичних критеріїв* були обрані наступні: обмовки, повтори слів, безособові конструкції, синонімічне багатство повідомлення, вигуки, контекстуальні вставки, тематичні переходи, надмірне узагальнення, надмірна або недостатня деталізація описів, використання сленгу, опис дій іншого, пряма мова, незвичайні подробиці, корегування слів.

Ці параметри були виділені на основі теоретичного аналізу попередніх досліджень. В ході статистичної обробки оцінювалась їх відносна частота появи, тобто зміни у конкретної особи, а не усереднений груповий показник.

Хоча О.Фрай запевняв, що не існує специфічних ознак брехні, ми вважаємо, що є «критична маса» ознак, тобто перевищення їх

кількості в акті поведінки говорить про нещирість доповідача.

Загалом, виділені параметри можна поєднати в декілька тематичних груп:

Мовні помилки: сюди відносяться обмовки, повтори слів, корегування слів.

Особливі мовні конструкції: контекстуальні вставки, безособові конструкції, використання сленгу, опис дій іншого, незвичайні подробиці.

Зміни загальної будови тексту: порушення логічності, тематичні переходи, уникання тем.

Зміни деталізації: збільшення або зменшення кількості деталей, надмірне узагальнення, використання прямої мови, синоніми.

Таким чином, ми маємо 4 класи характеристик. Аналіз статистичної обробки відмінностей першого типу показав, що статистично достовірними є показник корегування слів (на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$), в той же час повторів і обмовок значно менше. Очікувалося, що обмовки і повтори будуть зустрічатися набагато частіше, але в експерименті цього не вийшло.

Спростовуючи припущення попередніх дослідників, можемо пояснити це наступним чином: корегування слів є зовнішнім вираженням незавершеного ментального образу, тому доповідачеві доводиться по ходу мовлення змінювати слова, підбирати вдалу форму вираження щойно сформованої думки.

Обмовки ж виникають внаслідок слаб-

кого контролю мовлення, є результатом неуважності, як і повтори слів. Мала їх кількість говорить про достатню розумову мобілізацію під час продукування брехні. При чому така тенденція спостерігалася у 85% досліджуваних. Про досить високий самоконтроль непрямо свідчить зменшення кількості семантичних одиниць неправдивих текстів, що є вираженням прагнення більше контролювати сказане. Це однозначно простіше зробити на малому обсязі тексту.

Другим класом параметрів для аналізу були особливі мовні конструкції. Самим надійним діагностичним параметром у цій групі виявилися безособові конструкції. Статистична різниця у частоті їх використання в правдивих і брехливих повідомленнях виражена на рівні $p \leq 0,01$. Безособові конструкції мають приблизно такі фразові форми: трюїзми («дієта корисна для здоров'я»), уникання посилянь на особистість («це подобається людям», а не мені, «погода була гарною», мені вона подобалась, «всі так говорять», а не я).

Крім безособових конструкцій зустрічаються описи дій іншого частіше, ніж свої. Тобто індивід фокусує свою увагу та увагу адресата на зовнішніх подіях, а не власних переживаннях, яких реально і не існує, оскільки і не існувало і реальної події. Хоча ми не виключаємо тут помилок у випадках, коли людина має дуже багату уяву, яка здатна впливати на її актуальний стан. Таких особистостей називають «природженими брехунами». Час-

тота вживання таких конструкцій у правдивих повідомленнях складає 14,5%, а у брехливих – 27,9%. Здавалося б, приріст незначний, але ми говоримо про наявних зсув ознак майже у третини досліджуваних. Тобто такі ознаки брехні притаманні не всім особам, а деяким.

З метою доведення припущення, що ці ознаки складають певний фактор нами була здійснений кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнту лінійної кореляції Пірсона, який показав позитивний кореляційний зв'язок наявності безособових конструкцій з показниками логічності тексту, кількістю деталей, наявністю прямої мови та загальним обсягом повідомлення, а також негативний кореляційний зв'язок з узагальненням.

Таким чином, ми виділили перший тип брехуна, основними характеристиками повідомлень якого виступають розвинені й комунікативні навички, вживання великої кількості подробиць, цитування інших задля більшої достовірності повідомлення, логічна побудова тексту. Але відсоток таких осіб у загальній вибірці не дуже значний – 29,7%, їх відрізняють гарні мовні навички і схильність багато говорити.

Більш рідкісною характеристикою з цього переліку ознак є використання сленгу і згадування незвичайних подробиць. Ймовірно, що сленг використовується тільки тоді, коли людина розслаблена і не витрачає розумової енергії на надання повідомленню правдоподібності. Непрямими доказом цього є те,

що у брехливих повідомленнях жодного разу ця мовна конструкція не використовувалася.

Незвичайні подробиці теж діагностично цікава ознака. Зазвичай той, хто говорить неправду, намагається їх уникати брехня формується як максимально стандартний текст, тому і відмінності в середній частоті вживання досить суттєві – 9,8% для брехливих повідомлень і 38,7 % для правдивих.

Той, хто говорить брехню, часто не має часу для вигадування чогось оригінального, тому він подає найбільш вірогідні факти, які не викликатимуть підозри у співрозмовника, щоб не привертати зайвої уваги до деталей, не заплутатися потім самому у тих деталях. Сленг виконує таку ж функцію, але не дивлячись на те, що частота його появи надзвичайно мала, деякі брехуни використовують його як засіб підвищення вірогідності повідомлень.

Наприклад, в якості незвичайних подробиць вживали описи екстремальних ситуацій, в які потрапляли досліджувані, не дуже пристойні звички, незвичайні захоплення, місця відпочинку, які виглядали досить екзотично або описувалися незвичні страви, яким надає перевагу досліджуваний. Не слід забувати, що досліджувалася непередбачена брехня, а цікаво було б проаналізувати і випадки, коли досліджувані заздалегідь знали б питання і встигли б до нього підготуватися.

До речі, рівень статистичної значущості показника «незвичайні подробиці» склав $p \leq 0,01$, що робить його надійним критерієм,

але для певної категорії брехунів – з гарними комунікативними якостями.

Особливу цікавість для аналізу представляє третій клас ознак – порушення загальної будови тексту, куди входить нелогічність, тематичні переходи, уникання відповіді на питання. На першому місці за важливістю ми відмітили логічність тексту. Для формування цілісного і несуперечливого в деталях дискурсу потрібно мати і цілісний задум до початку розгортання дискурсу. Якраз у брехливому повідомленні з цим можуть бути проблеми. Брехуну доводиться вигадувати повідомлення по ходу справи, особливо збивають його з логічної лінії запитання. Тому допоміжними засобами тут є уникання цих питань за рахунок спрощення повідомлення, його стандартизації. Хоча відсоток цих проявів в цілому незначний (7,5% для правдивих та 26,2% для брехливих), але ж знову ми маємо справу з певним типом брехунів.

Достовірні відмінності між показниками у цього типу на рівні статистичної значущості $p \leq 0,01$. Кореляційний аналіз за критерієм Пірсона показав, що для цього типу характерні також такі ознаки, як уникання опису власних дій. Також погано впливає на логічну будову тексту у цього типу брехунів збільшення кількості деталей, узагальнення, відхід від теми, скорочення кількості семантичних одиниць.

Також в цій групі ознак спостерігається перехід від теми. Це прийом, коли в проце-

сі мовлення доповідач намагається змінити тему розмови на більш комфортну для нього або відверто ігнорує поставлені до нього питання або відповідає на них не по суті. До речі, цей прийом використовують дуже рідко 4% у правдивих повідомленнях і 8% у брехливих, що не має статистично достовірних відмінностей.

Траплялися випадки, коли досліджувані зовсім не розкривали суть питання, а починали говорити одразу на іншу тему. Ця поведінка характерна виключно для неправдивих повідомлень. Важко сказати, чи зумисне чи не усвідомлено це робили досліджувані, але припускаємо, що уникання прямої відповіді є своєрідною стратегією під час брехні-імпровізації. До речі, порушення логіки позитивно корелюють з дистанціюванням від власного Я на рівні статистичної достовірності $p \leq 0,05$ тоді людина описує не власні переживання, а дії іншого.

Також до цього кластеру ознак відносяться безособові конструкції, які теж демонструють дистанціювання персони доповідача від суті доповіді. Всі ці ознаки показали достовірні кореляційні зв'язки на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$.

Останнім кластером ознак є зміни деталізації. До нього відноситься позитивна або негативна зміна кількості подробиць в тексті, надмірне узагальнення, пряма мова, синонімічне багатство повідомлення.

У випадку брехні досліджувані мали

суперечливі тенденції: одні досліджувані зменшували кількість подробиць, а інші, навпаки, збільшували. Статистичні відмінності і в тій і в іншій ситуації на рівні статистичної достовірності $p \leq 0,01$, що є дуже суттєвим. Вважаємо, що тут знову підтверджується припущення про наявність двох типів брехунів:

- ⇒ Екстравертований тип, що має розвинені мовні навички і низьку тривожність намагається збільшити деталізацію задля покращення правдоподібності повідомлення, під час брехні переживає;
- ⇒ Інтровертований тип зменшує деталізацію, щоб уникнути небезпеки розкриття, має низькі комунікативні якості, високу тривожність, під час брехні переживає в основному емоції страху розкриття.

Надмірне узагальнення теж може розглядатися як варіант зменшення деталізації, але в нашому випадку відмінності виявилися незначними і були статистично недостовірні. Відповідно вони залежать не від правдивості повідомлення, а від загальних мисленнєвих якостей.

Також варіантом, але вже надмірної, деталізації є відтворення прямої мови (власної чи інших людей). У випадку брехні досліджувані значно частіше використовують цитування, але це знов-таки екстравертований тип.

Про це свідчить і результат кореляційного аналізу, який показав наявність негативного зв'язку у кількості деталей і частоти цитувань ($r = -0,28$ на рівні статистичної значущо-

сті $p \leq 0,05$). Тобто досліджувані обирають лише один зі способів деталізації – цитування або вживання надмірної кількості подробиць.

Вірогідно, сукупне використання цих правил є надмірним. Також ми розглядали синонімічне багатство повідомлення. Загалом, студенти мало використовують синоніми. Можливо, тому, що різниця між брехливими повідомленнями за цією ознакою статистично недостовірна. Але на рівні тенденцій в правдивих повідомленнях кількість синонімів де-що більша. Брехня – досить енергозатратний процес, тому на використання синонімів, збагачення мовлення за їх рахунок індивіду не вистачає інтелектуальних зусиль. Навпаки, він прагне спростити повідомлення, зменшити кількість синтаксичних одиниць.

Таким чином, в ході експериментального дослідження була підтверджена, але частково, гіпотеза про те, що в брехливих повідомленнях на відміну від правдивих, спостерігаються мовні когезії, але не у всіх виділених ознаках.

Так, найбільш суттєвими виявилися особливі мовні конструкції, порушення граматичної будови тексту, логічності тексту та зміни інтенсивності деталізації. Всупереч розповсюдженій думці, навіть у імпровізованій брехні кількість мовних помилок не збільшується настільки, щоб являтися надійними діагностичним критерієм в процесі детекції брехні.

Іншими словами, під час продукування брехливого повідомлення змінюється не фор-

ма його подачі, а відбувається його повна граматична перебудова. Але оцінку завжди треба проводити відносно звичного для людини правдивого повідомлення.

Оскільки в ході дослідження було виявлено декілька типів брехунів, то в подальшому перспективним було б порівняти можливу специфічність проявів діагностичних параметрів у різних типів брехунів, а також в ситуації підготовленої брехні та напівправди.

Перелік використаних джерел:

1. *Боженко В. Г.*, Васюк К.М. Способи детекції брехні у студентів з різним рівнем емоційного інтелекту./ В.Г.Боженко, К.М.Васюк.// Психологічний часопис: збірник наукових праць/ за ред С.Д.Максименка. - № 6 (10). – вип 10.- Київ, 2017. – С. 9-24.
2. *Васюк К. М.*, Румянцева П.Ю. Способи детекції брехні в осіб з різним рівнем успішності її виявлення./ К.М.Васюк, П.Ю.Румянцева.// Науковий вісник «Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти/ за науковою редакцією М.І.Томчука// Зб. Матеріалів Подільської науково-практичної конференції. – Вінниця: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти».- Вип 1 (16). – С.25-27
3. *Лозова С. Н.* Некоторые аспекты распознавания лжи при производстве вербальных следственных действий./ С.Н.Лозова// Филологические науки. – 2008. - № 3. – С.332-338
4. *Морозова И.* Синтаксический код лжи./ И.Морозова.// Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. - № 4. – С.147-153.
5. *Фрай О.* Ложь. Три способа выявления. Как узнать лжеца по выражению лица/ Олдерт Фрай. – СПб:

Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 284 с.

6. *Экман П.* Психология лжи./ Пол Экман. – СПб: Питер, 1999. – 272 с.

References (Transliteration):

1. *Bozhenko V. G.*, Vasyuk K. M. Sposobi detektsiyi brehni u studentiv z rlnnim rlvnem emotsynogo intelektu./ V.G.Bozhenko, K.M.Vasyuk.// Psihologichny chasopis: zbirnik naukovih prats/ za red S. D. Maksimenka. - # 6 (10). – vip 10.- KiYiv, 2017. – S. 9-24.
2. *Vasyuk K. M.*, Rumyantseva P.Yu. Sposobi detektsiyi brehni v osib z rlnnim rlvnem uspishnostI yiYi viyavlennya./ K.M.Vasyuk, P.Yu.Rumyantseva.// Naukoviy vIsnik «Psihologichni zasadi rozvitku, psihodiagnostiki ta korektsiyi osobistostI v sistemI neperervnoYi osvIti/ za naukovoyu redaktsIEyu M.I.Tomchuka// Zb. MaterIalIv PodlIskoYi naukovo-praktichnoYi konferentsiyI. – VInnitsya: KVNZ «VInnitska akademIya neperervnoYi osvIti».- Vip 1(16). – S.25-27
3. *Lozovaya S. N.* Nekotoryie aspektyi raspoznavaniya lzhi pri proizvodstve verbalnyih sledstvennyih deystviy./ S.N.Loosovaya// Filologicheskie nauki. – 2008. - # 3. – S.332-338
4. *Morozova I.* Sintaksicheskiy kod lzhi./ I.Morozova.// Naukoviy vIsnik ShIdnoEvropeyskogo natsIonalnogo unIversitetu ImenI LesI UkraYinki. – 2015. - # 4. – S.147-153.
5. *Fray O.* Lozh. Tri sposoba viyavleniya. Kak uznat lzhetso po vyirazheniyu litsa/ Oldert Fray. – SPb: Praym-EVROZNAK, 2006. – 284 s.
6. *Ekman P.* Psihologiya lzhi./ Pol Ekman. – SPb: Piter, 1999. – 272 s.

Vasuk Katherina

*PhD in philosophy, Assistant Professor, Assistant Professor
Department of Psychology Donetsk National University,
Vinnitsa (Ukraine)*

PSYCHOLINGUISTIC ANALYSIS OF GRAMMATICAL STRUCTURE OF LIE MASSEGE

ABSTRACT

The article is devoted of problem definition of effective ways detection of lie, which are used for analysis in verbal components. Theoretical analysis described main ways of detection. They are verbal and nonverbal components. We have defined that nonverbal components were most criticism and are not enough reliable for lie detection, also authors of these method thought so.

We have formulated the hypothesis that structure of lie message can be change due to violation of textual cohesion during its making. During lie speaking a mental image will be different, because an author have to dream up text now, in contrast a true message. True image is in memory of individua. These factors less depend by emotional conditions, as nonverbal components, because they base on cognitive component of person.

In the psycholinguistic researches we have highlighted main verbal features of lie, which were grouped in four classes. They consist of speech errors (reservation, word repetitions, word corrections), special speech constructions

(contextual inserts, slang, nonpersonal constructions, description of other's actions, unusual details), change of general structure of text (logical violence, thematical transmissions, avoid of theme), change of dualization (increase or decrease details, generalization, using direct speech. synonym).

With the aim of check for hypothesis we have realized an experiment, which were analyzed true and lie messages of people. As result we found that these criteria can be used as diagnostic criteria, but they have different reliable level. In lie messages nonpersonal construction are used more often, make word correction, dualization (increase and decrease number of details).

There are big violence of logic, tendential to decrease of text volume. After correlation we defined two types of liar. They are extraverted and introverted. Which have differences in communication skills, level of logic and detailed.

Key words: cohesion, discourse, lie, linguistics way, speech construction.

Васюк Екатерина Николаевна

Кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры психологии Донецкого национального университета имени Василя Стуса, г. Винница (Украина)

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ГРАММАТИЧЕСКОГО СТРОЕНИЯ ЛЖИВОГО СООБЩЕНИЯ

Аннотация. Статья посвящена проблеме определения эффективных способов детек-

ции лжи, которые используют для анализа вербальную составляющую сообщения. В теоретическом анализе были рассмотрены основные способы детекции – с помощью вербальных составляющих и невербальных. Было определено, что невербальные составляющие встречаются большую критику и не являются достаточно надежными средствами детекции, как это позиционировалось авторами-разработчиками этих способов.

Нами было сформулировано предположение, что в процессе производства лживого сообщения структура его будет меняться за счет нарушения когезии текста. Ментальный образ во время лживого сообщения будет иным, потому что автору приходится выдумывать его по ходу разговора, в отличие от правдивого сообщения, образ которого содержится в памяти индивида. Эти факторы в меньшей степени зависят от эмоционального состояния человека, как в случае с невербальными компонентами, потому что опираются на когнитивную составляющую. Путем анализа различных психолингвистических исследований были выделены самые существенные вербальные признаки лжи, которые были сгруппированы в четыре класса: речевые ошибки – сюда относятся оговорки, повторы слов, коррекция слов; особые речевые конструкции – контекстуальные вставки, безличные конструкции, использование сленга, описание действий другого, необычные подробности; изменения общего строения текста –

нарушения логичности, тематические переходы, избегание тем; изменение детализации – увеличение и уменьшение количества деталей, чрезмерное обобщение, использование прямой речи, синонимы.

С целью проверки этой гипотезы был проведен эксперимент, в котором анализировались правдивые и лживые сообщения одних и тех же испытуемых. В результате выяснилось, что выделенные признаки могут применяться в качестве диагностических критериев лжи, но с разным уровнем надежности. В лживых сообщениях чаще употребляют безличные конструкции, корректируют слова и меняют детализацию, как в сторону уменьшения, так и в сторону увеличения количества деталей. Также происходят существенные нарушения логичности сообщения, наблюдаются тенденции к уменьшению объёма текста. С помощью корреляционного анализа выделенных признаков были выделены два типа лжецов: экстравертированный и интровертированный, которые имеют отличия в коммуникативных навыках, которые влияют на показатели логичности и детализации.

Ключевые слова: дискурс, когезия, лингвистические средства, ложь, речевые конструкции.

Дата отримання статті: 22.03.2019

Дата рекомендації до друку: 25.03.2019

Дата оприлюднення: 14.05.2019

© Васюк К. М.